

İKİ ŞİDDET ARASINDA KADIN

M. Ruhat YAŞAR¹

Geliş: 25.08.2017/Kabul: 16.11.2017

Özet

Kadına karşı şiddet sadece kadını değil aileden başlayarak tüm toplumu yaralayan ciddi bir sorundur. Bu şiddet sıradan vaka sayıldıkça artarak devam etmektedir. Şiddetin ekonomik, toplumsal ve psikolojik nedenleri kadına karşı şiddet için de geçerlidir. Kadına karşı şiddetin fiziki ve metafizik şiddet olmak üzere birbiriyle ilişkili iki yüzü bulunmaktadır. Bu şiddetin güncel görünüşleri ve nedenleri bu yazının konusunu oluşturmaktadır. Şiddet duygusunun kültürel değerlerle ve toplumdaki genel şiddetle ilişkisi bu yazının bir yönünü, şiddetin arkasındaki belirleyici olan düşünme şekli ise diğer yönünü oluşturmaktadır. Kadına karşı şiddetin daha iyi anlaşılması ve bu sorunun çözümü ailenin ve gelecek kuşakların korunması açısından çok önem taşımaktadır. Makale, kadına karşı şiddetin anlaşılmasında duygu sosyolojisi çalışmalarına ihtiyaç olduğunu göstermekte ve bu açıdan mütevazı bir çağrı amacını taşımaktadır. Makale literatür çalışmasına dayalı teorik bir çalışmadır. Ayrıca, sosyal ilişkiler ve kültürün kadın yüzüyle ilgili güncel gözlemlerim yazıya zenginlik katmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, değerler, şiddet, metafizik şiddet.

THE WOMAN: BETWEEN TWO KIND OF VIOLENCE

Abstract

Violence against women is a serious problem not only hurts the whole family but also the society. This violence continues to increase as assumed an ordinary case. The economic, social and psychological reasons for the violence are also valid for the violence against women. There are two interrelated sides of the violence against women which include physical and metaphysical violence. The current view of the causes of this violence is the subject of this paper. While the relationship between cultural values and the general violence in the society composing one side of this research, the way of thinking which is behind the violence is the other side of the research. A better understanding of the violence against women is very important in terms of solution of this problem and protecting the family and the future generations. The article shows that there is a need for understanding the sense of sociology in the studies of violence against women and carries a modest goal calls in this respect. Article is a theoretical study based on literature. In addition, my recent observations about the women side of social and cultural wealth, enriches the study.

Keywords: Gender, values, violence, metaphisic violence.

Kadına Karşı Şiddet

Şiddet, kaba ve sert davranış, acı verici, yıkıcı ve yok edici saldırgan tepkiler olarak ifade edilmektedir. Şiddet insanın bedensel veya törel (moral, ahlaki) bütünlüğüne, mallarına veya simgesel, kültürel değerlerine zarar verecek şekilde davranılmasıdır. Bu açıdan şiddetin sadece fiziki değil ruhsal baskı ve zorlamalarla da ilişkisi bulunmaktadır. Spor ve savaştakinin aksine bu şiddet bir tür normatif olanın ihlali, H. Arendt'in deyimiyle güven sarsıcı, kestirilemeyen bir düzensizlik, yani sapma çeşididir. Kadına yönelik şiddet, kadınlara, fiziksel, cinsel ya da psikolojik zarar veren ya da verebilecek veya kadınların acı çekmesine neden olabilecek, gerek kamu gerekse özel alanda yapılan, kadınların özgürlüğünün zorla kısıtlanmasını da içine alan şiddete yönelik her türlü cinsiyetçi davranışı içerir (İlkarcan ve ark., 1996: 22). Kadına karşı şiddet türleri ve nedenleri birçok açıdan sınıflamaya tabi tutulabilir. Kadına karşı kullanılan şiddet bu yazıda fiziksel ve metafizik şiddet kavramlarıyla iki genel sınıflama yapılarak ifade edilmeye çalışıldı. Burada diğer şiddet türleri bu iki

¹ Prof. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi M. Rıfat Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ABD, ruhat@hotmail.com

şiddetin türevleri olarak düşünülebilir. Fiziksel şiddet insanın fiziksel varlığına, organlarına zarar verecek şekilde elle ya da başka bir şeyle vurma, saçını çekme, itip tartaklama, yakma, boğazını ya da başka bir yerini sıkma, tekmeleme, sürüklenme, bir şey fırlatma, kadına karşı bıçak, silah gibi aletleri kullanmayı içermektedir. Fiziksel şiddet etkisi hemen görülen somut yaralayıcı sonuçlar şeklinde kendini gösterir. Elbette şiddette sınır yoktur. Örneğin cinsel, ekonomik ve duygusal şiddet kadını yaralayıcı şiddet türlerinden bazılarıdır. Şiddetin farklı boyutlarının birbirleriyle iç içe geçmesi de söz konusudur. Mesela, fiziksel şiddet, duygusal ve cinsel şiddetle birlikte görülmektedir.² Bu aslında şiddetin tek, görünümünün ise farklı olabileceğini göstermektedir

Kadınlar toplumun yarısını oluşturmasına rağmen çoğu toplumda gerçek azınlığı oluştururlar. “Her kadının bir ezeni vardır” sözü iddialı bir genelleme olarak görülebilir.³ Ancak kadınların sadece eş ya da sevgililerinden! değil aynı zamanda kardeşlerinden, kayınbiraderlerinden kaynanalarından, akrabalarından hatta bazen çocuklarından bile şiddet gördüğü, öldürüldüğü bir gerçektir. Tarihten günümüze bu konuda göz yaşartıcı örnekler bulunmaktadır. Ortaçağdaki cadı avı kadına karşı şiddetin tarihteki en bilineni olmasına karşın tek örneği değildir. Hindistan’da kadınların eşlerinin vefatından sonra kendilerini yakma geleneği bilinir. Yine aynı bölgede yoksul aileler evlenecek kızlarına altın çeyizi veremeyecekleri için daha yeni doğan kız çocuklarını ölsünler diye ihmal ederler (bazen anneleri aracılığıyla) bazen de öldürürler. Tanrılara sunulan bakirelerden, para-mal karşılığı evlendirilen çocuklara, savaşlardaki en değerli ganimetlerden, fuhuş köleliğine ve piyasa tüketiminin en zayıf halkasına kadar şiddete konu olanlar kadınlardır (Arın, 1996: 306-307). Yine geçmişte kadınlar tarafından yönetilen toplulukların barbar olarak etiketlendikleri (Heritier, 2015: 23-26), bazı yörelerde sünnet edildikleri, Amazonlardaki kadınların ise erkekler gibi ok atabilmek için dişiliklerinin sembolü olan göğüslerini kestikleri belirtilmektedir (Galeano, 2016: 49).

Dünya’da her yıl 1.5-3 milyon arası kızın cinsiyete dayalı şiddet nedeniyle öldürüldüğü bilinmektedir. 200 milyon kadının seçici kürtaj, çocuk yaşta öldürülme, daha az beslenme ve bakımsızlık nedeniyle kayıp olduğu ifade edilmektedir. Gelecekte her beş kadından birinin kürtaj kurbanı olarak kayıtlardan düşeceği tahmin edilmektedir (Donovan, 2015: 394-395). Ülkemizde 1980’li yıllardan itibaren kadına karşı şiddet kamuoyunun ve devletin ilgi alanına girmesine ve son 10 yıl içinde kadın erkek eşitliği yönünde yasal gelişmeler sağlanmasına karşın günlük hayatta bu konuda yaşanan sıkıntılar hala trajik bir şekilde devam etmektedir. Türkiye kadına karşı şiddet açısından Dünya’da 9. sırada görülmektedir. 2009 yılında erkek şiddeti nedeniyle hayatını kaybeden kadın sayısı 1126’dır. Son yıllardaki artış ise kan dondurucu (Özbudun, 2016: 226). Türkiye’de yapılan bir araştırmada hayatında en az bir kez şiddete uğrayan kadınların oranı %34-39 arasındadır. Kadınların en çok evde ve ailede şiddet gördüğü belirtilmektedir (Berber, 2016: 252-254). Sabah kendilerine abla, bacı, sevgili diye hitap edilen kadınlar akşamları birçok kentin sokaklarında ya da evlerinde kendilerini güvende hissetmemektedir.

Kadının birlikte olduğu kişiler tarafından yaşamlarının herhangi bir döneminde fiziksel ve cinsel şiddete uğrama yaygınlığının %30 ile %60 arasında değiştiği birçok araştırma bulgusunda yer almaktadır. (HÜNEE, 2009: 20). Şiddet bulgularına bakıldığında sağlıklı aile yapısı ve sorunlu ilişkiler göze çarpmaktadır. Birçok araştırmada evlilik sorunları şiddete gerekçe gösterilse de flört

²**Cinsel şiddet:** Kadına tecavüz cinsel ilişkiye zorlama, aşağılayıcı cinsel ilişkilere zorlama davranışlarından oluşmaktadır.

Duygusal şiddet: Hakaret, küfür, tehdit, korkutma, aşağılama, alay edip küçük düşürme gibi davranışlardan oluşur. Yaşamlarının herhangi bir döneminde duygusal istismar yaşayanların oranı %44’tür. Kadının kişisel bakıma zorlanması, akrabalarıyla arkadaşlarıyla görüşmesine izin verilmemesi ya da kişisel yaşamının sınırlandırılması ve adeta gözaltına alınması durumları da bir tür şiddet içermektedir.

Ekonomik şiddet: Kadının çalışmasına engel olunması, gelirin el konulması, harcama için para verilmemesi gibi davranışları içermektedir.

³ Pigmelerde ve Kalahari Çölündeki Buşmanlarda kadın-erkek ilişkilerinde ataeril yapının tersine oldukça tatlılık ve yumuşaklık hakimdir.

aşamasında da erkeklerin sevgililerine şiddet uyguladıkları bulgulanmıştır. Evlenmiş kadınların beşte biri eş veya birlikte olduğu kişiler tarafından küçük düşürüldüğünü ve %19'unun da tehdit edildiğini göstermektedir (HÜNEE, 2009: 46-53). Kadınların eşleri dışındaki kişilerden de şiddet gördükleri unutulmamalıdır. Kadınların tanıdıkları dışında birinden şiddet görme oranları %18 olarak ifade edilmektedir. Türkiye’de yapılan en kapsamlı çalışmaların birinde 10 kadından dördünün yaşamının herhangi bir döneminde birlikte olduğu insanlardan şiddet gördüğü, erken yaşlardan itibaren babaları (%41), anneleri (%32) ile ağabeylerinden şiddet gördükleri belirtilmektedir (HÜNEE, 2009: 64). Ağır fiziksel şiddet bölgelere göre %11 ve %28 oranında değişmekle birlikte Kuzey Doğu, Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde daha çok görülmektedir. Belirtilen araştırmanın yapıldığı son yıl içinde ise bu oran %10’a düşmektedir. Şiddetin en çok görülen şekli tokat atma ve bir şeyler fırlatmadır. Eğitim seviyesi düşüğe şiddet fazlalaşmaktadır (%56), ancak eğitim de bu şiddetin varlığını ortadan kaldırmamaktadır. Lise ve üstü eğitim gören kadınların neredeyse üçte birinin (%27) şiddet gördüğü ve bunun evliliğin ilk yıllarında daha fazla olduğu bulgular arasındadır (HÜNEE, 2009: 64). Daha önce yapılmış bir başka araştırma da ortaokul ve üzeri eğitim almış olan kadınların üçte birinin kocaları tarafından duygusal ve fiziksel şiddete maruz kaldığını gösterdiğine göre 10 yıllık sürede bu konuda değişen bir şey olmamış (İlkkarcan, 2004: 147).

Şiddetin %21’i kadınlarla ilgili sorunlar, %13’ü ise çocuklarla ilgili sorunlar kümesinde toplanmaktadır. Şiddet nedenleri arasında kadınların belirttiği sorunlar içinde ilk sırada erkeğin ailesiyle yaşanan sorunlar (%32) gelmektedir. Burada kadınların erken yaşta ve dahası, eşlerin birbirlerini tanımadan evlenmeleri burada ciddi bir sorun kaynağı olarak düşünülmelidir. İkinci sırada ekonomik (işsizlik gibi) sıkıntılar (%22) gelmektedir. Bunları sırasıyla erkeğin sinirli olması, kıskançlık, aldatılma-ihanet şüphesi, ayrılma isteği, sorumsuzluk ve erkeğin başka eşinin olması izlemektedir (HÜNEE, 2009: 80-84). Ayrıca, şiddet nedeni olarak erkeğin kötü alışkanlıkları yani alkol ve aldatması kadınların %9’u tarafından belirtilmektedir. Kadın çalışsa da ev ihtiyaçlarında erkeği zorlaması da bir sorun ve şiddet olarak belirebilmektedir.⁴ Bunun yanı sıra bazı tecavüz veya kadına şiddet vakalarında cezai işlemin çok az olması, yaptırımın zayıflığı da şiddetin artışında etkilidir. Şiddet gören kadınların çocuklarını kaybetme korkusu, eşinin değişeceğini düşünmek, onu sevmek ve “el alem ne der” gibi nedenlerle yaşadıkları şiddeti hukuki yollara taşımadıkları görülmektedir. Bazen kadınların şiddeti ciddi bir sorun olarak görmedikleri (%60) için hukuki yollara başvurmadıkları da bilinmektedir (Özbudun, 2016: 186-193). Konda’nın yaptığı bir çalışmada kadınların %25’inin eşinin kendisini dövmesi durumunda “hiçbir şey yapmam, hayat böyle” dediğini aktarmaktadır (Özbudun, 2016: 270). Oysa şiddetin kanıksanması onu arttırmaktadır. Eva Lundgren şiddetin normalleştirilme sürecinin kadının kadın olma sürecinin bir parçası olarak kültürde kodlandığını belirtir. Kadının değerinin azaldığı bu süreç ona göre erkeğin erkekliğinin şiddetle oluşması sürecidir (Lundgren, 2012: 252).

Kadına karşı önyargılar eski bir ırkçılık ve ötekileştirme şekli olarak görülebilir. Ancak kadınların da kadınlara karşı önyargıları olduğu bunun özellikle meslekler konusunda olduğu görülmektedir. Seksenlere kadar kadınların dünyaya bir daha gelme şansları olsaydı eğer “erkek” olarak doğmak istedikleri yabancı kaynaklardan aktarılmaktadır (Dökmen, 2004: 134). Acaba ülkemizde aynı soru şimdi nasıl cevaplanırdı? Bu bakış ve değerlendirmeler kadınların şiddete ve baskıya maruz kalmaları açısından yorumlanabilir. Bir araştırma kadınlar kendilerine karşı şiddet nedenini erkeklerin acizlikleri (%13) erkeklerin kendilerini üstün görmeleri (%10), güç ve iktidar ilişkileri (%25) çerçevesinde açıklamaktadırlar (Berber, 2016: 254). Eş şiddetinin nedenleri arasında eğitimsizlik, erken yaşta

⁴ Mesela “sen erkek değil misin git ekme getir, para kazan” şeklinde erkek üzerinde baskı oluşturan tavırları şiddete davetiye çıkarabilmektedir. Yine “şunu al bunu al, şunu değişelim, bunu değişelim” tarzında daha çok kapitalizmin dayattığı tüketim alışkanlıkları özellikle erkekleri zorlamaktadır.

şiddete tanıklık, yoksulluk, ruhsal ve hormonal bozukluklar da sayılmaktadır. Şiddetin ruhsal ve fiziksel yaralanmalara yol açtığı ayrıca şiddet görenler üzerinden yayılma riski taşıdığı unutulmamalıdır. Örneğin şiddet gören kadınların çocuklarına da şiddet uyguladığı ileri sürülmektedir (HÜNEE, 2009: 81). Dolayısıyla şiddet sadece erkek üzerinden değil kadınlar üzerinden mesela bazen ezilmiş kadınlığın bir öcü olarak “kaynana figürü” şeklinde görülebilmektedir. Bazı bölgelerde annelerin bazı yerlerde de kaynanaerki yapının namus cinayetlerinde etkisi bilinmektedir. Maço davranışların bir alışkanlık kalıbı olarak babadan oğula, bazen de anadan oğula, kıza aktarılması söz konusu olmaktadır. Birçok kadın çocuklarını terbiye yolunun şiddet olduğuna inanmakta ve şiddet davranışını göstermektedir (Hooks, 2014: 80-82). Yine kadınların özgüvenlerinin düşüklüğü ve gücü aramaları ölçüsünde şiddet mazoistik bir görünümle karşımıza çıkmaktadır.

Wilson kadına karşı eş şiddetinin en çok ekonomik gerginlik dönemlerinde işsizlik ve konut bunalımı esnasında alt sınıflarda oluştuğunu belirterek şiddeti kapitalizmin bunalımlarıyla açıklar. Benzer şekilde 1980’deki bir araştırmayla Gelles ve arkadaşları bu tür bir şiddetin mavi yakalılar arasında beyaz yakalılara göre iki kat olduğunu gösterir. Yine erkeğin gelirinin, eğitim düzeyinin kadınınkinden düşük olması ve erkeğin işinin kadının babasının işinden daha aşağı olması koca dayaağında etkili olmuştur Artan refah şiddetin görülme yaygınlığını düşürmekle birlikte gelirin ya da yaşam standardının yüksekliği de kadına karşı şiddeti ortadan kaldırmamaktadır. Pizzey eşlerini döven adamların en alt değil tüm toplumsal tabakalardan geldiğini göstermektedir (Walby, 2016: 208-214). Kültüre olan yabancılaşmanın da şiddeti arttırdığı bilinmektedir. Genellikle göçler sonucunda en düşük koşullarda bulunan erkekler başarısızlıklarını toplumsal değerlere uyum sağlamalarının imkânsız olduğunu düşünerek kadına şiddet de dahil bedensel üstünlüğe ve maçoluğa dayalı yeni değerler üretirler. Beklenildiği üzere maddi gelişimin hızla olmasına karşın kültürel değişme hızı, zihni dönüşüm buna uyum sağlayamadığından ikisi arasında bir boşluk olmakta ve maddi kültür ile manevi kültür arasındaki gecikme, uyumsuzluk ruhsal gerilimleri ve şiddeti beslemektedir.

Kadın erkek rollerini etkileyen ekonomik ve teknolojik gelişmeler kadın erkek ilişkilerini de değiştirmektedir. Hızlı toplumsal değişme ile ekonomik dönüşüm sosyal hareketlilik, çarpık kentleşme, işsizlik ve kimlik meselesi gibi sorunları doğurarak bireylerin engellenmelerini ve zorlanmalarını doğurmaktadır. Bu süreçte kadın-erkek rollerindeki değişmeler toplumsal ilişkilerde kırılmalara, gerilimlere yol açmaktadır. Aile içinde farklı yaşam tarzları, farklı beklentiler ve farklı kültürel değerler nedeniyle çeşitli sorunlar yaşanmakta ve bunlar şiddete yol açabilmektedir. Kadının artan sorumluluğuna karşın toplumda yeterli saygın bir konumu olmadığından, söz hakkı erkeklerle eşit değildir. Ayrıca, eşitlik, özgürlük gibi modern kültüre karşı hiyerarşi ve itaatte direten gelenek bir tür değer çatışmasına yol açmakta ve bu da kadın-erkek ilişkilerinde gerilim anlamına gelmektedir. Yine kadının iş hayatına girişi, kültürel gecikme, yanlış dini bilgiler ve hukuksal sorunlar da şiddeti arttırmaktadır.⁵Ancak, bu bulgular neden kadınların değil de dünyanın her yerinde erkeklerin şiddet suçlarında aktör olduğunu açıklamamaktadır. Çocuk suçluluğunda bile erkeklerin kız çocuklarından birkaç kat daha fazla suç işledikleri bulgulanmıştır (Balçioğlu, 1998: 57).

⁵ Hukuksal gelişmeler içinde kadının boşanma sonrasında elde ettiği bazı hukuksal avantajlar yanlış kullanıldığında sorun oluşturabilmektedir. Örneğin boşanan ailelerde hukuksal düzenlemelerle babaların çocuklarını görme isteklerinin eşlerinin keyfine göre engellendiği bilinmektedir. Boşanan kadın çocuğun velayetini aldıktan sonra çocuğu eşine göstermemekte, erkeğin ancak icra yoluyla çocuğunu görmesi istenmektedir. Polis gözetiminde eve giden erkeğe mali ve kişisel baskı anlamına gelebilecek bu tip uygulamalar sorunludur. Her insan kendi çocuğunu görmek için her defasında para ödeyemeyebilir. Bu durumda babalar kadını muhatap olarak gördüklerinden bu hukuksal düzenleme kadına karşı şiddetin artmasına yol açmaktadır. Bugün kendi çocuğunu göremeyen babalar derneği salt bu sorun üzerine kurulmuştur. Son zamanlarında boşanmış çiftler arasında artan şiddetin altında bu hukuksal düzenlemenin de payı bulunmaktadır.

Cinsel Kimlikten Toplumsal Cinsiyete

Nüfus politikalarının ve siyasete kadar uzanan ahlaki ilkelerin temelinde kadın bedeni bulunur. Şimdiye kadar kimin kimle evleneceği çoğunlukla sınıfsal aidiyet ve kültürel yollar tarafından belirlenmiştir. Soyun bozulmaması, akrabalık, toprağın, mülkün bölünmemesi ve işbölümü meselesi olduğundan evlilikler uzunca bir süre kadınlar üzerinden bir değiş-tokuş meselesi olmuştur. Goldman aşkın temel ıslah edici olduğunu oysa evliliğin mülkiyet ve sahiplik çerçevesinde işlediğini belirtir (Donoven, 2016: 85). Balzac Fransa’da erkekle kadının aynı yatakta uyumasını erkeğin kadın üzerindeki sürekli hak iddiasının bir göstergesi olarak yorumlar. Bu denetim zihniyetinin bir sonucudur ki frengi, tüberküloz gibi hastalıklarda bile kadını alıp satan ataerki düşünce değil de kadın suçlu görülürdü (Heritier, 2015: 72-74). İnsanın üreme rolü cinsiyet farklılıklarının temelini oluşturur. Ancak, biyolojik farklılıklardan ziyade ekonomik, kültürel ve sosyal yapının toplumsal cinsiyet farklılığını daha çok belirlediği genel kabul görmektedir. Simon de Beauvoir İkinci Cins’te “kadın doğulmaz olunur” der. Birey doğduğu andan itibaren belirli toplumsal cinsiyet rollerini doğru-yanlış, iyi-kötü şeklinde sosyalleşme sürecinde öğrenir. Kadın erkek rolleri karşılıklı inşa edilir. Göz kendini göremez. İnsanoğlu bir aynaya ihtiyaç duyar kendilik algısı ve rolleri için. Bu nedenle erkek kadının kadın ise erkeğin aynasında kendini görür, şekillendirir. Yani bir ölçüde kadınları erkekler erkekleri ise kadınlar şekillendirmektedir. Erkekler, kadınlar tarafından kadın ise erkekler tarafından inşa edilirken aslında iki tarafta eksikleri, ihtiyaçları üzerinden bir kimlik beklentisine girerler. Bu beklentilerde erkek ile kadın kimliği duygu ve güç benzetmeleri üzerinden yorumlanabilir.⁶

Toplumdaki statü, ideolojik kurgu ve siyasi iktidar toplumsal cinsiyet farklılıkları üzerinde şekillenir. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, hangi cinsin ne yapması, ne hissetmesi ve nasıl davranması gerektiğine ilişkin rol beklentilerini oluşturur. Kişilik bu beklentilerin alışkanlıklara dönüşmesi ile oluşur. Kızlara oyuncak bebekler, erkeklere ise silahlar verilerek bir kimlik oluşturulur. Kızlar pasif erkekler ise hareketli oyunlara yönelir. Kızlara çiçek, nesne ve duygu isimleri verilir, sesi, konuşması inceldikçe incelikler. Konuştuğunda onun sözü kesilir erkeğin fikri kabul edilir. Oldukça geniş bir farklılıklar dizgesine sahip olsa da kadın-erkek rollerini ayıran toplumsal cinsiyet kimliği bu sosyalleşme sürecinde şekillenir. Bu toplumsal cinsiyet rolleri toplumsal normlara bağlı olarak bireylerin davranışlarını yönlendirir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadına karşı şiddetin önemli bir nedenidir. Bu eşitsizliğin arkasındaki toplumsal normlar kimin ne zaman, nerede ve nasıl davranacağını belirler. Normların temelinde ise ahlaki ilkeler yani değerler bulunur. Değerler genel olmakla birlikte norma dönüşürken yani bir davranış kuralı olurken kadın erkek farklılıklarına göre buyurur. Bu değerler dinden adetlere, geleneklerden göreneklere, görü kurallarına ve masallardan mitoslara kadar uzayan bir dizi kaynaktan beslenir. Nasıl ki kimin kimle evleneceği kimin neyi ne kadar pişirip nasıl yiyeceği bir değer menüsü içinde şekilleniyorsa kadın-erkek ilişkilerinin de bir değer kökeni bulunmaktadır. Fıkıh kitaplarında domuzlar haram olmasaydı kurbanlar koyundan, hakaretler domuzdan seçilmezdi. Kargaları yenilmez, bıldırcınları lezzetli yapan nedir? Ya kızları bıldırcın, piliç olarak tanımlayan zihniyet?⁷ Nedir çocuk yaşta kızları gelin eden normallik? Nedir kadınları binek olarak gören kısrak benzetmeleri?

⁶ Erkeklerin gücü aslında kadınların duygusal zaaflarını gidermek için bizzat kadınlar tarafından şişirilmiş bir ego olarak görülmelidir. Kadınların naipliği ise erkeklerin aradığı duygusal tatmin için bizzat erkekler tarafından oluşturulmuş hassas bir ego olarak görülmelidir. Kadın, güçlü olduğu için erkeği erkek olarak görür. Erkekler kadınlara eksik etek, eksik erkek, kusurlu erkek gibi bir bakış üzerinden baktıklarından kimliklerini kadın kimliğine ve duygularına olabildiğince ters olarak kurgulamaktadırlar. Böylece erkeklerin, duygu ve davranışlarını erkeksi ve erkeksi olduğu ölçüde de şiddetvari kurguladıklarını söyleyebiliriz.

⁷ Eski zamanlardan itibaren avcı-toplayıcı atalarımızın genlerimizde bıraktığı avlanma tortusu erkeği avcı kadını ise bir av olarak görme potansiyeli taşımaktadır. Kadın-erkek ilişkilerinde belirli rol ve değerlerin yanı sıra kadın-erkek algısı kadına karşı şiddetvari tavrı yorumlamamızda faydalı olabilir. Kadın erkek ilişkileri av ve avcı metaforu üzerinden oldukça ilginç

Kadın-erkek değerinin belirlenmesinde onların üretimdeki konumlarının önemli bir yeri vardır. Ev içi- ev dışı temelinde gelişen ekonomik roller, kadının miras da dahil toplumsal konumunu belirler. Kadın doğum yaptığandan aslında üretimin de temeli olan “yeniden üretimin” baş aktörüdür. Kadın iki vardiyayı da destekleyen “üçüncü vardiya” çalışanıdır. Eisenstein kadınların erkekler tarafından bağımlı kılınan cinsel sınıf olarak tanımlar. Kapitalizm eşitsizlik üzerine kurulduğundan patriarka ile yakın bir ilişkisi vardır. Şiddet bu ilişkide kadının ezilmişliğini ve ikincil rolünü destekleyen bir araçtır. Kapitalizm ve endüstriyel gelişmeyle birlikte kamusal ile özel alanı birbirinden koparmıştır. İşin aile içinden ayrılması ile ev ile ev dışı ayrımı oluştu. Bu ayırım kadın ve erkeğin toplumsal rollerine ve kamusal-özel, akıl-akıldışı ayrımı olarak da konumlarına yansdı. Bu ayrışma ile duygusal alan olan özel alan ve haliyle kadın, ussal alan olan kamusal alana ve tabii ki erkeğe bağımlı hale gelmiştir. Wollstanecraft, akıl ve duygular arasındaki bölünmeye dayalı toplumsal örgütlenmede kadına verilen rolün erkekleri memnun etme olduğunu bunun da kadını küçülttüğünü söyler. Oysa mutluluğu temel alarak faydacılık açısından bakan Wollstanecraft kadın bağımlılığını topluma zararlı görür (Donovan, 2015: 31-44).

Kapitalist toplumun rekabetçi, sahip olma arayışı ve meta fetişizmi erildir. Kadın emeği, aile üyelerini kamudaki üretime hazırlamasına ve artı değer de taşıdığı olmasına rağmen ve değersiz görülür. Burada kadın bebeğin bakım ve beslenmesini sağlarken ve ev içinde çalışırken emeğine el konulduğundan bağımlılık ilişkisi kadın aleyhine gelişmekte ve bu kadının toplumsal konumunu değersiz göstermektedir (Donovan, 2015: 160-180). Oysa Oakley, para karşılığında olmasa da ev işi ev dışı iş gibi değerli bir iştir, der (Walby, 2016: 103). Kapitalizm kadının bu karşılıksız emeğine bağımlı olmasına karşın kadınlar bundan habersizler. Ancak kadınların mutfaktan üretim bandına dönmesi ile bunun çözüleceğini beklemek safdillik olur. Annelik, sevgi, merhamet parasal değişim değerinin dışında olduğu için değersizleşiyorsa maddi desteklerle ailenin bu değerleri yükseltilebilir. Kadın erkek ilişkilerini rekabet ve çatışma ortamından sevgi ve saygının korunduğu kadın ile erkeğin işbirliğine dayalı bir yapıya oturtmak kadına karşı şiddetin azaltılmasını sağlayabilir. Annelik kadın için mutluluk ve neşe kaynağıdır. Bu yüzden ne gelenek ne de modern dünyanın değerleri toptancı davranılarak değerlendirilmemelidir. Evin korunması gerekir çünkü ev hala kapitalizmin çökertemediği, yabancılaşmamış ilişkilerin, sıcaklığın, güven, diyalog, işbirliği, içtenlik, eğlence ve aidiyet duygusunun inşa merkezidir. Evde yapılan en az yirmi parça iş bulunmakta ve hiçbiri de dışarıda yapılan işten daha değersiz değildir. Bugün teknoloji emeği, işi ofis merkezli olmaktan ev merkezli olmaya doğru itmektedir. Bu yüzden evin rutin ve önemsiz işlerle dolu olduğu eleştirileri bırakılmalı evde yapılan iş ücretlendirilerek risk altındaki ev kadınlarına da değer yüklenmelidir. Eve hapsedilen kadınla piyasaya hapsedilen kadın arasında nasıl fark yoksa sömürü durumunda kocaya bağımlı kadınla patrona bağımlı kadın arasında da pek fark yok. Kadınlar bugün endüstriyel bir ürün, araçsal nesne, tüketim ögesi, ucuz ve yedek emek olarak görülme riskiyle karşı karşıyadır.

Ekonomik sistemdeki eşitsiz ve adaletsiz bu dağılım aslında şiddetin kaynağında bulunmaktadır. Yoksulluk kadına yönelik şiddetin örüntüsünü yaratmaktadır. Yoksulluğun kadınlaşması diye bilinen

görülmektedir. Sınıfta yaptığım etkinliklerin birini kadın ve erkek öğrencilerin kendilerini nasıl bir varlık olarak algıladıklarını göstermek oluşturur. Bu etkinlikte kadın erkek ilişkilerini etkileyen daha derin bir benlik algısının olduğunu göstermek için öğrencilerime bir ormanda olduklarını hayal etmelerini isterim. Sonra her bir öğrencimden insan dışında bir canlı ya da bitki olarak kendilerini hayal etmelerini isterim. Sonra da bunu bir kâğıda yazmalarını isterim. Cinsiyete göre sınıfladığım isimsiz bu küçük kâğıtları tek tek okuyarak öğrencilerimden kendilerini neden bu şekilde canlı ya da bitki olarak hayal ettiklerini anlatmalarını isterim. Genelde erkeklerin aslan, şahin, kartal, kurt gibi avcı, yırtıcı hayvanları kız öğrencilerin ise tavşan, sincap, serçe, kelebek, balık, gül, papatya gibi genelde zayıf ve avlanan, toplanan canlıları yazdıklarına şahit oldum. İsimlerin cinsiyete göre düzenlenişine bakarak da bunu görebiliriz. Yine “gül gibi kız, ceylan gibi kız” benzetmelerine karşın aslan gibi oğlan benzetmeleri de toplumsal hafızada cinsiyetlerin nasıl konumlandırıldığını göstermektedir. İstisnalar olmakla birlikte bu algılar aslında kadın ve erkeklerin kendilerini daha derinde nasıl konumlandıklarını ve nasıl davranacaklarına ilişkin bir gösterge niteliği taşımaktadır.

süreç kadınların hem istihdam hem çalışma ücretleri hem de gayrimenkul sahipliği açısından erkeklerle kıyaslanamayacak ölçüde dezavantajlı durumda olduğunu göstermektedir. Delphy sömürü ilişkisinde kadınları üreten sınıf, kocalarını ise sömüren sınıf olarak tanımlar (Walby, 2016: 118). Yoksulluk ile şiddetin birleştiği ailelerde çocuğun aileden uzaklaşarak başka bir şiddetin egemenliğine ya da fuhuş sektörünün boyunduruğuna girdiği ifade edilmektedir. Yani şiddet kadınları bir kez değil birbirine bağlı birkaç aşamada vurmaktadır. Bir çalışmada fuhuş köleliğine giren kız çocuklarının ailelerinde başta fiziksel olmak üzere hem duygusal hem de cinsel şiddete maruz kaldıkları görülmektedir (Küntay, 2002: 143-155). Kadının durumunu sadece üretim ilişkilerindeki konumuyla açıklayan, erkeği aile patronu ve kadını da onun mülkü olarak sömürüldüğünü belirten Clara Zetkin, makineleşme ve üretim araçlarının toplumsallaşması ile bu düzenin değişeceğini umuyordu (Krupskaya ve Pieck, 1996: 10-19). Oysa sosyalist ülkelerde de patriarkal bakış ve kadın sorunları tüm ağırlığıyla devam etti.

Kapitalizm genelde ekonomik sorunlar üzerinden ele alınmaktadır. Oysa kapitalizmin sosyal ilişkilerde ve duygularda yarattığı tahribat çok daha ciddidir. Kapitalizmle “üstünlük” arayışı “sahip olma” dürtüsü, “olma” idealinin yerine geçtikçe insanların insanlarla olan ilişkisi nesnelere olan ilişkisine benzemektedir. “Al, kullan, at” davranışı tüm ilişkilerde olduğu gibi kadın-erkek ilişkilerinde de bir risk olarak gelişmektedir. Şiddet bazen de içi boşalan ve bir tüketime dönüşen ilişkilerin yarattığı ruhsal tacizler şeklinde kendini göstermektedir. Bir insanı sevme arayışı, bir ilişkiyi yaşamaya ve onu tüketme arayışına dönüştüğünden şiddet karşı cinsin bir haz nesnesi olarak araçsallaşması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu ekonomik sistemde kadınların bir nesne olarak algılanması, bazen cinsel bir obje, bazen ticari bir nesne bazen de “tüketici” olarak kullanılması anlamına gelmektedir. Bu durumun dün eleştirilen bir durum olarak kadınların ancak erkeklerin “eşleri” olarak tanıtılıp kimlik bulmasından pek farkı yoktur.

Bütün dillerde eşya ve durumları değerlendirmek için sert-yumuşak, kuru-yaş, aydınlık-karanlık, sıcak-soğuk gibi ikili kategorileri görmek mümkündür. Bu kategorilerin temeli bazı kaynaklarda erkek olanın üstünlüğüne dayalı hiyerarşik kadın-erkek ayırımına dayandırılmaktadır (Heriter ve ark., 2015: 9). Şiddet bu hiyerarşi anlayışının kadın üzerindeki erkek kontrolünün bir aracıdır. Erkeğin kuvvetli, cesaretli, akılcı ve etken kadının ise zayıf, korkak, mantıksız, geveze, duygusal ve pasif olduğu fikri yüzyıllardır süregelen ve neredeyse kıtaları kuşatan bir algıdır. Sadece bizler değiliz kadını ikincil gören. Musevi erkekler her sabah dualarına kendisini “kadın olarak yaratmadığı için Tanrı’ya teşekkürle başlar. Katolik kilisesi kadını erkeğin gereksiz bir omurgasından oluşan ve şeytanla ilişkili, cennetten kovulmaya neden olan bir günah gibi görür. Soyun devamı erkekle ilişkilendirildiğinden kız çocukları daha baştan değersiz görülürler. Tarihsel süreçte kabile bağlılıklarının ve önemini yerini babaya itaat almış ve birçok din de erkeğin kadına itaatini perçinlemiştir. Yine “erkek kadın için değil, kadın erkek içindir” fikri birçok kültürde temel düşüncedir (Kadıoğlu, 2001: 10-11). Ancak kadının zayıf, değersiz görülmesi ona karşı şiddeti doğurmayabilirdi, mesela ona acıma ve merhamet duygusu şeklinde de kendini gösterebilirdi. Burada kadını küçük zayıf, değersiz görmenin ötesinde onun, “kötü”, “fitne” ve neredeyse “düşman” gibi algılanması üzerinde durulmalıdır. Burada ötekinin “kötü”, kötünün “öteki” olarak anlaşılması üzerinde durulmalıdır.⁸ Kadının fitne oluşu Adem’e “yasak meyveyi” çaldırması ve cennetten kovdurtması ile ilişkilendirilmektedirler. Ancak asıl mesele bu küçümseyici bakış nasıl oluyor da bir toplumda şiddete dönüşürken de bir başkasında dönüşmemektedir. Burada ayırıcı faktör şiddeti besleyen değerler ve sosyal yapıdır. Ancak kadına

⁸ Normallik fikri erkeğe, dışında kalan kadınlık gibi varoluş tarzları ise anormalliğe denk düştüğünden kadının ötekileşmesi kaçınılmazdır. Bahçıvan nasıl ayrık otlarını temizleyerek istediği bahçeyi oluşturuyorsa modern usun da normalin dışında kalanları “öteki” olarak tanımlaması beklenir. Zygmunt Bauman nasıl holocoustu, farklılığı yadsıyan modernlik düşüncesiyle açıklıyorsa kadının öteki oluşu da bu normallik miti ile ilgilidir. Ancak bu düşüncenin geleneksel kökleri de yabana atılmaz.

karşı şiddet, şiddet anlayışının kadının değersiz görülmesiyle birleşmesinden kaynaklanmaktadır. Ayıp arapça kökenli olup eksik, kusur, uygunsuz, kötü, utanç verici anlamına gelir. Utanç ise avret kelimesinden türetilmiş olup ve anlam genişlemesi ile avrat yani erkeklerin utanması gereken eşi anlamına kavuşmuştur.

Eril merkezci kültür erkeklerin, megaloman, narsist tavırlarını maskeleymektedir. Bu hastalıklı tavır kadına karşı şiddeti desteklemektedir. Erkeklerin “özne” kadınların ise “nesne” olarak görüldüğü bu bakış çok farklı şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Medyada kadınların özne oldukları haberler yalnızca %26’dır. Oysa kadınların ezilen, aldatılan, kaçırılan, aptal, suskun, cinayete kurban giden, çocuksu, edilgen ve cinsel obje olarak kullanımları yaygındır (Şener ve ark. 2016: 170-173). Erkek şiddetini kahramanlık olarak gösteren film, şiir, edebiyat, deyim, ve şarkı sözlerini bu bağlamda düşünebiliriz. Foucault, bakışın nasıl içte yapılaşarak bir hegemonya tarzına dönüştüğünü anlatır. Foucault’a göre iktidar zora dayalı olmaktan bedensel denetime dönüşmektedir. Görme ayrıcalığı, seyretme bir üstünlük şeklidir. Üstün olmak bakışın öznesi, eril olmaktadır. Oysa seyredilmek, bakışın nesnesi olmak kadınsılığı içermektedir. Susie Orbach danışanlarının hayatlarındaki değişikliklerle bedensel değişimleri arasında ilişkili olduğunu belirtir. Ona göre bedensel memnuniyetsizlikler artık Batının gizli ihraç ürünüdür (Elçik, 2016: 196). Kadınların estetik ameliyatlara bedenlerini erkeklerin bakışına kurban etmesi kadına karşı şiddetin sofistike bir örneğidir. Kadının bir bütün değil de kalçasına çenesine, burnuna, beline, kilosuna indirgenmesi onu nesneleştirmenin tipik görünümülerinden birisi. Önce kasaptan et istenir gibi bir yer belirleniyor, sonra da kadınlar bıçağa çağrılıyor. Verilen göğüs standardı anne sütünü değil kadınların suçluluk duygusunu ve erkeklerin asılabileceği büyüklüğü daha doğrusu bir iktidar ve erkeklik görünümü olan “parayı” hedeflemektedir. Kusursuz olmak, güzellik ve gençlik artık kozmetik ve tıbbi endüstrinin pahalı alanları olarak görülmektedir. Kadın sadece bir tüketim değil aynı zamanda yemek konusudur sanki. Kadının sindirilecek bir tüketim nesnesi olarak görüldüğü üzerinde birçok örnek verilebilir. “Yemeğin salçalısı kadının kalçalısı” sözü argo gelebilir ama kadın budur, dilber dudağı, sütlü nuriye, analı kızlı, dul avrat, hanım göbeği gibi yemek isimleri kültürümüzde kadın algısının ve cinselliğin “yeme” üzerinden nasıl kurgulandığını göstermektedir.

Erkeklerle çekici görünmenin kadın karakter ve eğitiminin kuzey yıldızı olduğunu belirten Beaviour, kadınların bebekler gibi giyinip süslenmekten, eğlendirici olmaktan vazgeçmelerini önerir (Donovan, 2015: 31-44). Kadının yolunmuş gibi tüysüz istenmesinin estetikten ziyade endüstriyel bir tarafı var. İzsiz, ütülenmiş elbise gibi kırışsız, nemli bir yüzle, yüksek topuklarla, kadınların her an ilk yardıma gider gibi ağır çantalarıyla dışarı çıkmalarını kimler istiyor? Kadın bedeni artık sermaye gözüyle değerlendirilmektedir. Güzelliği görüntüye indirgeyen bu anlayış kadına karşı zorbalığın yeni bir şekli. Yine kontrolün kendisinde olmadığı düşüncesi kadınların yeme bozuklukları başta olmak üzere çeşitli obsessiv kompulsiv hastalıklara maruz kalmasına neden olmaktadır. Ya somatizasyona ne demeli? Somatizasyon kadınların duygusallığı ve erkeklere kıyasla daha fazla bedenselleştiği anlamına gelmektedir. Bu toplumda kadın olmak sağlığa zararlı olabiliyor yani. Kısacası kadınların, erkek duygularının doyum ve endüstriyel bir nesne olarak tasarlanması artık temel bir sorundur. Modern dünya insan bedeninin pazara açılışına tanıklık etmektedir. Taşyıcı annelik, kiralık rahimler, çocuk edindirme endüstrisi çevresinde kadına karşı şiddetin ultraliberal versiyonları görülmektedir. Yeni kadın işçiler bedenleri ve organları üzerinden başkaları için kullanışlı araçlara, fuşun yeni sömürüsüne, genetik malzemelere dönüştürülmektedir. Estetik ahlakla, ilişkilerle ilişkilendirilmedikçe “güzel” bir şeyden ziyade bir değer olarak tanımlanmadıkça bu sorun devam edeceğe benzemektedir.

Saldırganlık ve Savaş Kültürü

Hayvan dünyasında saldırganlık dişileri etkilemenin, üremeyi düzenleyip hiyerarşi kurarak egemenlik oluşturmanın bir yoludur. Bu sayede yani kısmi şiddet ile daha fazla saldırganlığın önlenmesi mümkün olur. Bu şekilde saldırganlığın sembolik düzenlenişi ve boyun eğme kuralları, zayıf olanların zarar görmesini engelleyerek şiddeti kurucu bir işleve büründürür. Şiddetin kurban törenleri, oyun ve şölenlerle sembolik düzeye indirgenmesi insan dünyasında da saldırganlığın zararlı olmaktan çıkarılıp işlevsel hale getirilmesini doğurmuştur. Yine L. Cooser sosyolojik anlamda çatışmanın her zaman kötü olmayacağını, grubun bütünleşmesi, gerilimin azaltılması, yeni denge ve değerlerin oluşumu, emniyet supaplarının oluşturulması gibi işlevleri olduğunu belirtir (Poloma, 1993: 97-104). Psikolojik açıdan şiddetin bir çözüm yolu olarak ve bir rahatlama, bir iletişim tarzı, kendini ispatlama ya da karşıdakini kontrol edip otorite aracı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Saldırganlık John Dollard'a göre insanın huzursuzluk ile yoksunluğuna bağlı olarak gelişir (Michaud, 7-10). Saldırgan davranışların gerisinde engellenme, ruhsal çatışmalar, zorlanma gibi bireysel nedenler yanında kalabalık, gürültü gibi uyaranlar önemli yer tutar. Ancak bu gerilimler bireyin içinde yaşadığı toplumdan soyutlanamayacağından ekonomik ve psiko-sosyal sorunların saldırganlık üzerindeki etkisi önem taşımaktadır.

Şiddetin ruhsal, sosyal ve ekonomik nedenleri dışında kültürel kökenleri de bulunmaktadır. Öncelikle şiddetin temelindeki kızgınlık duygusunun irdelenmesi önem taşımaktadır. Şiddetin narsizmle olduğu kadar depresyonla da ilişkisinden bahsedilmektedir. Örneğin şiddetin özellikle çocuklarda depresyona bir tepki olarak ve ondan uzaklaşmak için bir yol olarak kullanıldığı ifade edilmektedir. Bir toplumun ortalama kızgınlık seviyesi sosyal ve ekonomik gerilimle yakından ilişkilidir. Ancak bu gerilim toplumun normal dediği değerlere atıfla yapıldığından aynı durum ve davranış farklı toplumlarda kızgınlık nedeni olarak görülmez. Öyleyse beklentilerle yaşananlar arasındaki farkın büyüklüğü kızgınlık derecesini belirleyecektir. Ancak durumlar ve kızgınlık derecesi aynı olsa da neden farklı kişilerde ve cinsiyetlerde farklı tepkiler ortaya çıkmaktadır? Bu kültürde kızgınlık nedenleri farklı kişilerde farklı şekillerde tezahür etse de her soruna karşı değişmeyen tepkinin “şiddet” olması asıl sorudur. Ülkemizde şiddet neden her sorunun çözümünde bir şablon gibi kullanılmaktadır? Neden taksilerin zulasında sopa, bıçak bulunur? Neden şehirlerde, okullarda sürekli bıçak toplama kampanyaları düzenlenir? Şiddetin bir kültür kodu olması sorunların çözümünde, sorun anlarında anahtar gibi kullanılmasına neden olmaktadır. Ülkemizdeki şiddet davranışının, saldırganlığın arkasında kin, nefret, kan davası, düşmanlık, maçoçluk, kabadayılık gibi kültürel kodların etkisi maalesef güçlüdür. Günahın arınmanın ateşle, telafinin ancak acıyla, Allah'ın korkuyla, “terbiyenin sertlikle” kodlanması şiddeti kültürel olarak zihin dünyamıza kazımıştır. Bu nedenle dayak cennetten çıkmıştır. Dolayısıyla şiddet davranışında temel sorun “acının temizleyici”, “ağrının arındırıcı”, “cezanın terbiye” edici olarak görülmesinin yani bir sorun olarak algılanmayışının etkisi vardır.

Şiddet önyargı ve nefreti besleyen kötü bir düşünme alışkanlığıdır. Şiddetin kullanılmasında kadınlar başta olmak üzere ailenin büyük bir yeri vardır. Bazı araştırmalarda insanların kızdıklarında saldırgan davranış, şiddet göstermek yerine şartlanmayla yemek yeme tepkisini öğrenebileceği ileri sürülmektedir. (Freedman ve ark., 2003: 270). Ailede anne ve diğer aile üyeleri şiddetin öğrenilmesinde çocuklarına ciddi rol model olurlar. Bir insanın hayatında şiddet ilk olarak anneden, kadından gelmektedir. Daha derinde kişilerin evde, ailede ve özellikle medyada gördükleri şiddet ve olumsuz davranışlar hem öğrenilmekte hem de ruhsal sağlıklarını bozarak şiddeti arttırmaktadır.

Kadına karşı şiddet her yere sinmiş olan şiddetin bir yansımasıdır. Şiddet sokakta, dağda, evde, okulda medyada, siyasette, sporda yani her yerde. Şehit ve gazi ismi verilen okul, sokak, cadde ve köprü isimleri nereden gelmektedir? Annenin terliği, hocanın sopası, öğretmenin cetveli, babanın tokadı,

abinin tekmesi arkadaşın küfrü, çocuğun taşı, göstericinin molotofu, polisin copu, askerın darbesi bu açıdan düşünülebilir (Somersan, 1996: 49). Saldırganlık kültürel bir kalıba büründüğünde ortaya çıkmak için bir nedene ihtiyaç duymaz. Yani sebep ve sorunlar, şiddet için sadece bir bahanedir. Hatta çoğu zaman şiddet dürtüsü ve kültürü ortaya çıkmak için kendi nedenlerini oluşturur. Saldırganlık gerçekleşmek için önce “ötekileştirmeyi” kullanır. Yani önce insan öteki olarak insan altı bir konuma indirgenir sonra da şiddet gösterilir. Öteki, Sartre’in deyiimiyle “dünyayı benden çalandır” Öteki genelde zayıf, farklı ve yabancı görülenler arasından seçilir. Kadın ötekileştirmenin bu üç düzeyinde şiddetin hedefi olmaktadır. Kadına şiddet nedenleri içinde namustan, ev, çocuk bahanesine, “neredesin”, “neden geç kaldın” bahanesinden “çok konuşuyorsun” veya “nasıl bakıyorsun”, “nasıl gülüyorsun” bahanesine kadar bir dizi saçma gerekçe bulunabilir. Genel olarak bu şiddet salgını ve onu besleyen değerlerle mücadele etmedikçe kadına karşı şiddet de bitmeyecektir. Ancak değerlerin de içinde olduğu kültürün coğrafyayla ilişkisi sanıldığından daha derindir.

Coğrafya önce savaş çıkarmaya yarar. Gurr bir toplumun geçmişinde yaşanan siyasal şiddetin o toplumda yaşanacak şiddet için bir gösterge olduğunu belirtir (Michaud, 80). Bu coğrafya medeniyetler mezarlığıdır. “Her Türk asker doğar” cümlesi onlarca medeniyetin küle dönüştüğü bu coğrafyada kalabilmek için savaşabilmeyi hayati olarak dayatmıştır. Burası Finlandiya değil yani. Çocuk oyunlarından düğün törenlerindeki ritüellere, folklor oyunlarındaki figürlere, türkülerden masal ve mitoslara kadar her içerikte şiddeti görmemiz tesadüf değildir. Kültür zaten doğaya, yani coğrafyaya verilen tepkinin kendisi olduğundan kültürümüzün şiddetvari bir yüzü olması kaçınılmazdır.⁹ Askerliğin, militarizmin ve dolayısıyla şiddet gösterebilmenin önemi savaşabilme gerekçesiyle ve bu coğrafyada tutunma korkusuyla yakından alakalıdır. Savaşmanın ekonomik kaynak olarak görüldüğü tarihsel süreçte şiddet kutsal bir görev gibi görülmüştür. Daha düne kadar askere gitmeden “adam olunmaz”, “kız verilmez” düşüncesi hatırlanabilir. Şiddetin merkezi değer olması toplumsal cinsiyet ile buna dayalı ilişkileri belirlemiş ve hala belirlemektedir. Şiddet, savaşmak ve öldürmek kötülük olarak değil de neredeyse erdem olarak görüldüğü için yani şiddet kutsandığı için kadın “korkak”, “zayıf” olarak etiketlenir. Çünkü kadının cinayetten kaçışı ve çoğunlukla da katil değil de kurban oluşu yani şiddet gösterme zayıflığı “yetersiz”, “kötü” olarak etiketlenmektedir. Bu savaşta kadın ancak at ve silahın tamamlayıcı nesnesi olarak “avrat” olarak kurgulanmıştır. Avrat, savaşan erkeğin bekleyeni, toprağı olarak düşünülmektedir. Bu yüzden namus ile vatan algısı arasında bir bağ oluşmaktadır. Ancak savaşabilmek için erkeksi, maço tavırlara duyulan ihtiyaç, şiddetin kutsanmasına yol açmaktadır. Bu şiddet ise maalesef her zaman aramızda gezmekte ve en başta da savunmasız kadınları vurmaktadır.

Öyleyse kadına karşı şiddeti bir şiddet kültürünün parçası olarak ele almak durumundayız. Öyle ki erkeklere ve çocuklara karşı şiddetin sayısı ve oranı da aslında hiç de kadına karşı şiddetin gerisinde değildir. Hatta trafikte yaşanan terör de bu saldırgan ve kural tanımayan genel şiddet zihniyetinin bir yansıması değil midir? Şiddet iktidarın meşru aracı olmak yerine bizzat iktidarı ele geçirmenin gayri meşru aracı olabiliyor. Onlarca darbe geçirmiş bu ülkenin 21. Y.Y.’da hala bir darbe girişimiyle karşılaşması şiddet geleneği ile değil de ne ile açıklanır? Siyasetin otoriterliği, kabalığı şiddetin benimsenmesinde etkilidir. Foucault iktidarı bedende görür ve denetimin toplumsal cinsiyet üzerinde yükseldiğini ifade eder. Otoriterlik, erkeğin iktidar, halkın kadın olduğu cümleler barındırır. İktidar cinsel imalar taşır ve erkeksilikle güç üzerine kurulur. Otoriter yönetim şiddetin yaygın kullanımını ifade eder ve iktidara çökmek aslında gücün zayıfa yani bir bakıma erkeksinin kadınsıya karşı şiddetinin siyasal görünümüdür. Yine Brownmiller savaş ve militarizm söylemlerinin arttığı dönemlerde tecavüzlerin arttığını belirtmektedir (Walby, 2016: 212). Nitekim Bosna’da olduğu gibi

⁹ Bugün yaşanan terör ve etrafımızda olup bitenler bizlere neyi hatırlatmaktadır. Savaşabilme gücünü ve zorunluluğunu istemesek de önümüzde buluyoruz.

tecavüz etnik kırımın, bir toplumu gömmenin bir şekli olarak sistematik şekilde kullanıldı. Tersinden bakarsak kadına karşı şiddetin normalliği genel anlamda şiddetin her türlüşünün normalliğine açılan bir kapıdır aynı zamanda. J. Michelet Fransız Devrimine ilişkin araştırmasında “kadınların ölümü cumhuriyeti öldürdü” diye bir tespitte bulunur (Kadıoğlu, 2001: 166). Bir dönemin sorunu kölelikti sonra totaliterlik geldi, bugün kadınların ve çocukların örselenmesi sorunu var. Ancak totaliterlikle kölelik sanki kadın üzerinden yeniden yorumlandı. Kadına karşı aşığılama ve şiddet ile bugün yaşanan terör ve militarizm arasında bir bağlantı vardır.

Bir Şiddet Kaynağı Olarak Cinsellik

Cinsel taciz ya da tecavüz kadına karşı şiddetin en sorunlu çeşitlerinden biridir, çünkü genelde saklı kalmaktadır. Leeds’in yaptığı anket geleneksel işlerde çalışan kadınların %48’inin cinsel tacize uğradığını göstermektedir (Walby, 2016: 89). Malamuth kolejdeki erkek öğrencilerinin bir hikâye üzerinden tepkilerini ölçerek öğrencilerin %35’nin tecavüze sıcak baktıkları sonucunu çıkarmaktadır (Walby, 2016: 219). Yine, Işık’ın aktardığına göre TÜİK verilerinde cinsel saldırı suçlarında 5 yılda %30 artış olduğu belirtilmektedir (2012: 19). George Sand bugün gibi tarihten ses verir, “gerdek gecem tecavüzdü, evlilik bunun yasal kılıfıydı” der. Özel yaşam kadınlar için yeni bir kavram, kalenin ele geçtiğini herkes bilsin diye gerdek gecesi yatak çarşafı flama gibi gösterilmiştir. Kısacası cinsellik ve evlilik özel değil aile, aşiret ve toplum gibi daha geniş bir aidiyet içinde ele alındığından kontrol edilmesi gereken bir alana dönüşmektedir. Evliliğin kararı hala evlenen kızın kararı dışında olabiliyor yani. Bir araştırmada ailelere yöneltilen kızların evliliğine kimlerin karar vereceğine ilişkin soruda deneklerin %52.5’i “kendileri” demiştir. Oysa aynı soruda erkekler için alınan oran %75’tir (İlkkarcan, 2004: 144). Burada kamu düzeniyle şiddet ve cinsellik arasındaki bağ dikkatimizi çekmektedir. Cinsel sorunların yarattığı şiddet ayrı bir başlık oluşturmakla birlikte şiddetin kendisi de cinsel içeriklidir. Daha doğrusu cinsel ilişki soft şiddettir. Açlık ve saldırganlık dürtüsü gibi cinsel enerji de gerilim taşır. Bu yüzden küfürlerimiz cinsel içeriklidir ve kadın bedeni üzerinden gerçekleştirilir. Argonun şiddeti cinselliğinde bulur kalitesini. Küfür erkeğe de yapılırsa maalesef kadın bedeni dolayısıyla gerçekleşmektedir. Osmanlı’da silah erkek organı ile ifade edilir. Şiddetin cinsel ve cinselliğin şiddet içerikli algısı maalesef kadına karşı değersizleştirici algının ve şiddet içeren davranışların alt yapısında yer almaktadır. Freud saldırganlık ve cinselliğin insan davranışını yönlendiren iki temel güdü olduğunu belirtir. Freud’a göre şiddet ve savaşlar yok olmayacaktı çünkü şiddet ve saldırganlık güdüselle bir temelden beslenmektedir. Cinsel enerjiyle şiddet arasındaki ilişki nedeniyledir ki “savaşma seviş” sloganı ileri sürülmüştür.¹⁰ Oysa, cinsellik de bir şiddet aygıtı olarak kullanılmaktadır. Bu iki temel güdümüz Lacan’a göre bilinçaltının kaygan zemininde birbirlerine dönüşebilir. Bütün ilkel dürtü ve hazların kaynağı olan “id” cinsellekle şiddetin birbirine dönüşebildiği kaygan bir enerji zemini. Cinselliğin şiddete dönüşen yüzü en çok gazetelerin sıklıkla “sevgilisini öldürdü”, “karısını öldürdü” haberlerine yansıyan manşetlerinde görülmektedir. “Aşkımdan öldüm bittim” diyerek başlayan ilişkilerin şiddetle sonuçlandığı bu haberler aslında cinselliğin şiddetle ve aşkın da öldürücülükle ilişkili olabileceğini göstermektedir. Cinselliğin merhamet, sabır, kanaat, affedicilik ve vefa gibi geleneksel değerlerden arındıkça şiddetvari ve tehlikeli olabileceği söylenebilir. Sevgi dediğimiz duygu paylaşma, sabır ve vefa gibi değerlerle ilişkilidir. Yani bu değerlerdeki azalma sevgiyi yıprattığından genel olarak şiddet özel olarak da kadına karşı şiddet artmaktadır. Dolayısıyla bazı değerlerin sarsılması şiddet sarmalındaki artışı hayati derecede etkilemektedir.

Şiddetin ilk olarak kıt kaynakların paylaşılması nedeniyle ortaya çıktığını söyleyenlere karşın son antropolojik çalışmalar (Yanamamö: Savaşa Doğanlar adlı kitap) insanların hayvanlar gibi yaşama alanlarını korumak ve genişletmek için öncelikle doğurganlıklarına egemen olmak amacıyla kadın için

¹⁰ Bizde bu anlayışın tersi olarak “kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin” sözü bulunmaktadır.

savaşıklarını, şiddet gösterdiklerini bulguladılar. Birçok araştırma erkeğin kadın üzerindeki egemenliğinin onun doğurganlığını yani cinselliğini kontrol etmeye dayandığını göstermektedir. Bazı ilkel topluluklarda, mesela Nuerlerde kısır olduğu anlaşılan kadınların erkek gibi kabul edilip evlerine kardeş ya da baba olarak geri döndükleri ifade edilmektedir. Bu kadınlar başka bir kadınla evlenir ve artık “koca” olarak adlandırılır saygı görürler (Heritier ve ark: 2015: 19-69). Yani cinsel kimlik doğurganlık üzerinden anlaşılmakta ve şiddet doğumu kontrolün bir şekli olarak görülmektedir. İkel topluluklarda değiş-tokuşun esas eylem olduğu ve erkeklerce kadının karnını kontrol için yapıldığını göstermektedir. Modern toplumlarda ise şiddetin hatta cinsel şiddet ve öldürmenin ataerkil kontrol yerine erkeğin güvensizlik ve yetersizliğinden kaynaklandığı ifade edilmektedir (Giddens, 2010: 116).

İlk insanın daha güzel eşi almak için kardeşini öldürdüğüne ilişkin mitolojik anlatıları hatırlatan bu bulgu cinselliğin şiddet içeren yönünün modern dünyadaki izlerini düşünmemizi gerektirmektedir. Cinsellik merhametle birleştiğinde sevgiyi merhametten arındığında ise şiddeti beslemektedir. Acınan birisinin çekici olma ihtimalini zayıf ama kızılan hatta nefret edilen birini çekici kılan ihtimal budur. Bu bize şiddetin hazza dair bir tarafı olduğunu göstermektedir. Modern dünyada hazcılığın ivme yapması vefa, merhamet ve sabır gibi geleneksel değerleri aşındırmaktadır. Bu değerlerdeki aşınma ise cinselliği şiddete indirgemektedir. Bu nedenle cinsellik şiddeti şiddet ise cinselliği besleyen bir enerjiye dönüşebilmektedir. Aşkın erotizmden geçip terörizme dönüşmesi mahremiyetteki dönüşümle ilişkilendirilmelidir. Romantik aşk mahremiyet ölçüsünde gelişirken cinsel özgürleşme ölüsünde parçalanmaktadır. Patolojik olmayan yani olgun anlamıyla aşk veya sevgi mahremiyet duygusu da dahil arkasındaki besleyici değerleri yitirdikçe yerini sekse bırakmakta ve bu ölçüde de ilişkiler şiddeti daha doğrusu bir iç savaşı andırmaktadır.

Kadının anne statüsü onun hem toplumdaki hem de erkek karşısındaki kozudur aslında. Anne merhamet duygusunun en köklü inşa noktasıdır. Annelik sorumluluk duygusunun arketipi olarak belirtilir. Annelik statüsünde ve annelik duygusundaki azalma merhameti azaltan bir işlev görmektedir. Yani bir toplumun soluğu, nefesi denilebilecek “merhamet” ve ”şefkat” duygusu annelik değeri ile yakından alakalıdır. Ancak annelik sadece annelerin de değil aynı zamanda tüm kadınların ve genç kızların da statüsüne katkıda bulunan bir değerdir. Kadın nihayetinde çalışan, arkadaş, abla v.s. rollerinin ötesinde kültürümüzde bir anne olarak tasarlandığından onun aile ve toplumdaki yeri eşitler arasındaki biri gibi algılanamaz. Oysa anneliğin değer yitimi, anneliğin bir yük olarak görülmesi toplumdaki merhamet ve şefkat daralmasının bir göstergesidir ve bumerang gibi dönüp dönüp yine merhameti, şefkati hatta paylaşma duygusunu vuracaktır. Davranış menüsünden merhameti ve paylaşım duygusunu aldığınızda elinizde kaba bir şiddet kalır. Annelik değerindeki bu azalma (toplumdaki şefkat ve merhamet duygusunu bozduğundan) şiddeti özellikle de kadına karşı şiddeti körüklemektedir. Modern dünyada beklenen kimlik anne-baba kimliğini yadsıyan bir kimlik olmamalıdır. Cinselliğin, bencilliğin ve hazcılığın teşviki özellikle annelik değerini düşürmektedir. Gençliğe vurgu ise sadece yaşlılığı değil aslında onun bir kilometre taşı olan annelik rolünü de düşürmektedir. Anneliğin eril tıp ve teknolojik gelişmeler sonucunda kadınlardan koparılmakta olduğu ve doğum gücünün erkek egemenliğine geçmek üzere olduğu belirtilmektedir (Walby, 2016: 125-128). Anneliğin sonu, serbest cinsellik vurgusu ve piyasa kapitalizmiyle yakından ilişkili. Serbest piyasa koşulları ailenin geleneksel ilişkileriyle çelişmektedir. Bencilliğin, kendini üstün görmenin modern dünyadaki ağırlığı da kadın-erkek ilişkilerinde duyarlılığı azaltmaktadır (Tarhan, 2005: 158-161). Kendini beğenen, tevazu yoksunu insanların güven ilişkisi ve tahammül geliştirmesi mümkün değildir. Şiddet büyük ölçüde kibrin somutlaşması, kaba şekilde ortaya çıkışıdır.

Metafizik Şiddet

Burada meta sözcüğü öte, ötesi anlamında kullanılmaktadır. Metafizik şiddet kadını yaralayıcı durumlara yol açan, kadına karşı baskıcı değerleri, aşağılayıcı gelenekleri ya da toplumun kadını ikincil kılan mevcut şimdiki düşünme ve zihniyet şeklini ifade etmektedir.¹¹ Bu şiddet kadına karşı fiziksel şiddetin dışında kalan yaralayıcı durumlara bu fiziksel şiddetin arkasındaki kaynakları ifade etmektedir. Fiziksel şiddetin aksine metafizik şiddet soyut ve etkisi zamanla fark edilen dolayimsal bir şiddet şeklinde görülür. Metafizik şiddetin geleneksel ve modern yüzü bulursa da kadını ikincil ve değersiz gören anlayışı ortaktır. Kadın hakkındaki olumsuz adet, gelenek, yanlış dini yorumlar metafizik şiddetin geleneksel yüzünü oluştururken modern yüzünü ise kadını aşağılayan dindışı önyargılar, kalıp yargılar ve popüler düşünceler oluşturur. Metafizik şiddette kadına karşı şiddetin sadece yanlış anlaşılan dini ve toplumsal değer kaynakları değil modern, felsefi, ideolojik kaynaklar da kullanılmaktadır. Diğer şiddet türleri yani fiziksel cinsel, duygusal ve ekonomik şiddet metafizik şiddetin somutlaşmasından başka bir şey değildir. Kadına karşı metafizik şiddet bazen bir algı, bazen bir düşünce bazen bir durum, bazen bir deyim, bazen yersiz bir korku çoğu zaman da ahlaki bir değer olarak karşımıza çıkabilir. Fiziki şiddet daha çok bedensel bir acıyı ifade eder, oysa metafizik şiddet manevi bir cezalandırma ile ilişkilidir. Metafizik şiddetin fiziki ve diğer türdeki şiddete evrilen bir yönü bulunmaktadır. Fiziki şiddetten farklı olarak ahlaki bir kirlilik, ikiyüzlü bir ahlak içerdiğinden metafizik şiddetin telafisi zordur. Metafizik şiddet anlaşılmadan şiddetin salt şiddet anlamına gelmediği de anlaşılabilir. Kadına karşı şiddetle ilgili birçok habere baktığımızda şiddete eşlik eden bir aşağılama olduğunu görürsünüz. Kadın vücudunda sigara söndürmeden tutun da hapsetmeye, envari çeşit işkenceden tutun da cinsel hakaretlere kadar bir cezalandırma görmek lazım. Burada acı çektirmenin hizmet ettiği bir amaç, yani şiddetin de ötesinde bir şey var. Benim metafizik şiddet dediğim şey bu durumla yakından alakalı.

Metafizik şiddet dini, geleneksel argümanlar yerine seküler bir görünüme bürünerek devam edebilir. Nasıl ki işkence bile artık kanlı pis bir iş olmaktan çıkıp kliniklere taşındıysa fiziki şiddet de yerini asıl kaynağına yani görünmez yaralar açan modern görünümlü metafizik şiddete bırakacak gözükmemektedir. Nasıl ki bireyin boyun eğmesini, uyumu sağlamak için disiplin, baskı, tehdit ve şantaj salt şiddetin işlevini üstleniyorsa metafizik şiddet de duygu sömürsü, duyumdan yoksun bırakma, boğucu, bağımlı kılma, koşullandırma, dışlama, alaya alma, ihmal, gözden düşürme, taciz, aşağılama, nesneleştirme yoluyla aynı işlevi sağlamaktadır. Bu davranışlar fiziki açıdan olmasa da bir zulüm şeklini ifade etmektedir. Zulüm zayıf olanın yaşadığı acıdan zevk almayı içeren düzenli bir şiddeti ifade eder. Kadın-erkek ilişkilerinin dayandırıldığı tensel olanla tinsel olan arasındaki karşıtlık inancı kadar asimile edici eşitlik düşüncesi de metafizik şiddetin kökeninde yatmaktadır. İnsanların ve özellikle de kadınların bilinci yükseltilmeden salt ekonomik ve sınıfsal politikaların geliştirilmesiyle bu şiddet kaynağını ortadan kaldırmak mümkün gözükmemektedir.

Kadın bazen bir nesne gibi görülerek bazen de görmezden gelinerek manevi tacizle de karşılaşmaktadır. Çelişkili mesajlar, sözlü ve imalı saldırılar, kadını kendinden şüphelenmeye, özgüvenini yitirmeye neden olur. Benliği zedelenen, özgüveni kırılan kadın bu şekilde kurban rolüne sokulmuş olur. Rene Girard'a göre ilkel topluluklarda rekabet ve şiddet durumlarının, gerilimlerin kurban seçilip öldürüldükten sonra azaldığı gözlenmiştir. Uğursuz, bir günah keçisi cezalandırılırsa sorunun ortadan kalkacağı düşünülür. Kadına karşı şiddet biraz da bunun üzerinden okunmalıdır. Kurban hassas, hayat veren, vicdanlı, suçluluk duymaya meyilli olacak kadar sorumluluk sahibi kişidir. Kadına benziyor bu tarif. Kadın kurban durumuna düşürülünce düşünme, karşı çıkma refleksi kırılır. Hakaretler, "kadın değil misiniz hepimiz aynısınız" türünde cümleler en hafif

¹¹ "Kızını dövmezen dizini döver", "saçı uzun aklı kısa", "eksik etek" v.s. değerlendirmeler düşünülebilir.

olanları. İğneleyici cümleler, küfürler, kalıpyargılar bu açıdan hatırlanmaya değer. Sapkın şiddette kurban kıskançlık, kin ve nefret gibi duygular altında ezilir. Sapkın şiddette birey kendinden emin tavırlarla kadını bağımlılıkla çaresizlik arasında tutmaktan zevk alır. Bu şiddet her şeyde bahaneler bulup kadında kaygı yaratarak, bazen korkutarak bazen de umursamaz ama despot tavırlarla onun kişiliğini küçümser. Böylece onu “boş”, “işe yaramaz” hissine sıkıştırır. Bu sadist ve bencil tavırlar bazen başkalarının yanında bazen sinsice ve bazen de iyilik adı altında bir gösteriye dönüşür ki kadının tüm kişiliği ve duyguları istismar konusu haline gelir. Gizli bir nefret, boğucu bir baskı, şantajlar, soğuk bir alay, düşmanlık içeren küçük hesaplar gizli ajandalar içinde kadını yıpranmış halde teslim alır. Sadece kendini düşünen ve başkalarının çıkarlarını hiçe sayan bu kişiler kibirlerinin altını doldurmak için kadınları kendine hedef seçerler, bununla da mutlu olurlar. Bu hijyenik şiddet karşısındakinin kendine olan güvenini, inancını, sevgi ve saygısını hedef alır. Burada güçlü erkeklik imgesi bu sapkın şiddete hayli malzeme sunar (Hırıgoyen, 2000: 137-147).

Cinsel haz mutluluğun bir parçasıdır, oysa kadınlar söz konusu olduğunda bu haz bastırılması gereken bir “fitne” olarak tanımlanmaktadır. Bu metafizik şiddetin en kapsamlı müdahalelerinden biridir. Kadın sünneti, namus cinayetleri ve soft şiddet bu bakışın ürünüdür. Şiddetin metafizik temeli aslında tam da bu kadın algısında yatmaktadır. Oysa İmam Gazali, İhyau Ulumi’ d-Din adlı eserinde cinsel hazzı sonsuz hazza ulaşmanın bir adımı, motivasyonu olarak olumlar. Hatta aynı eserde kadın avcı yani aktif, erkek ise edilgen yani avdır. Oysa İslâm topluluklarında gelenek İslâm’ın cinselliğe dair önerilerini de kendine göre çarpıtmıştır. Öyle ki bir coğrafyada gördüğümüz bir uygulamayı başka birinde göremezsiniz. George Murdock, toplumların cinsel sosyalleşmede kuralları “içselleştiren” ve dışsal önlemlerle “kaçınma kuralları” ortaya koyanlar şeklinde ikiye ayırır. Bu ayırım iki farklı sosyal yapı örgütlenmesini doğurur. Cinsler arası ayırım ve ataerkil yapı başka psikolojik bir anlamlandırmayı da gerektirmektedir. Akkad bunu Freud gibi kadının teslim olup, boyun eğmekten hatta acıdan hoşnut olma potansiyeli ile açıklanmaktadır. Uygarlığın gelişimini cinselliğin bastırılması ile ilişkilendiren Freud’un teorisine benzer şekilde Müslüman toplumlarda kadının cinsel hazzının kontrolü düzen açısından önemli görülmüştür (İlkkarcan, 2004: 45-59). Örtü de dahil cinsel ayırım kuralları kadının tehlikeli oluşundan değil de aslında kendini kontrol edemeyen erkeğin sapmasını önlemek içindir.

Şiddet metafizik şiddet üzerinde yükselmektedir. Kan davasının ve kinin olduğu gibi cinsellik ve şiddetin de antropolojik temelleri bulunmaktadır. Ne cinsellik ne de şiddet sadece cinsellik ve şiddet anlamına gelir. Cinselliğin namus, vatan, toprak, şeref, doyum ve iktidar gibi kavramlarla ilişkisi vardır. Hem şiddet hem cinsellik hiyerarşi, düzen ve iktidar söylemine dahil olmaktadır. Burada özellikle kadın cinselliği, “namus” kavramıyla ilişkilendirilerek erkek iktidarına, toplumsal hegemonyaya malzeme yapılmaktadır. Cinsel ilişkinin “sahip olmak”, “sahip olunmak” terimleriyle ifade edildiği film repliklerini düşünebiliriz. Cinsel ilişki yıkanarak temizlenmeyi gerektiren bir kirlenme ve aynı zamanda bir kirlenme potansiyeli taşır. Erkek tohum kadın ise toprak olarak görüldüğünden tohumu ya da toprağı riske atacak her durum “utanç” ve “kirlilik” ile etiketlenir. Kirlilik nedense erkekle değil kadınla ilişkilendirilir. Erkeğin kadına yaptığı yanlış “elinin kiri” olarak görülür. Burada “kir” kadına aittir. Bazı suçlar sadece sıradan cezalarla ama bazı suçlar ise ancak kanla temizlenir. Çünkü bazı suçlar kirlenmeyle ilgili olduğundan telafiden de öte arınmak için cezadan fazlası gerekir. Cinsel suçlar bu kapsamda değerlendirilmektedir. Kadın saf ve temizse “kan” olmalı, değilse bu kiri temizlemek için yine “kan” istenir. Kan dökülmesi gereği, kurban ritüeli ile düzenlenmeye çalışılsa da “kan dökme”nin kendisi ortadan kaldırılamamış “iktidar” ve “şiddet” şeklinde geleneklere sinmiştir. Kadına karşı şiddet sorununda kan dökücülükten şiddete uzanan gelişim çizgisi burada aranmalıdır. Cinsel suçlarla ilgili olarak kadınlara karşı kullanılan yüzkarası, lekelenmiş, kirlenmiş etiketlerini düşünebilirsiniz. Namus cinayetleri de bu bağlamda düşünülebilir. Ama sadece namus cinayetlerinde değil boşanma da kadına çok görülür, hatta boşandıktan sonra bile

kadının cinselliği eski eşin mülküymüş gibi şiddetle muamele görür. Bu durumda bir utanç kaynağını bir risk kaynağını bedende taşımak kadınların daha korkak, daha kırılğan, daha edilgen, ikincil ve daha savunmasız olmaları anlamına gelmektedir.

Patriarkal yapı ve erkeksi değerler(mesela “hem söver hem döver” anlayışı) bazen şiddet nedeni bazen de bir tür sakinleştirici, susturucu işlevi görerek şiddete meşru bir zemin oluşturmaktadır. Mitchell, patriyarkanın bilinçdışı ile olan ilişkisinden bahseder (Walby, 2014: 18). Şiddet kadınlar için bir kader olmaktadır çünkü onu değiştiremeyeceğini düşünür zaten. Kadın, hayatının kontrolünü elinde tutamadığından hayatına ilişkin algısı “öğrenilmiş çaresizlik” içermektedir. İşin doğrusu bu bir yanılma değil gerçektir, çünkü kadınlar durumlarının, sorunlarının değişmediğini, şiddete maruz kalabileceklerini görmektedirler. Ekonomik güvencesi olmayan ve çoğu zaman sosyal destekleri de olmayan kadınların şiddete sessiz kalmaları da bu çaresizliklerinin bir sonucudur. Kadının iffeti erkeğin onuru bir beklentidir. Böylece kadında utanç erkekten ise girişkenlik beklenmektedir. Bu şekilde kadın edilgen oldukça konuşması, konuşarak sorunlarını çözemezse ağlayıp sızlanması bir sonuç haline gelmektedir. Bu sonuç kadınların davranışlarla düzenleyebileceği bir hayatı olmak yerine kontrol edemediği hayata karşı duygularıyla tepki vermesini ifade etmektedir. Bu nedenle kadınların depresyon başta olmak üzere birçok ruhsal problem yaşama oranı erkeklerin yaklaşık üç dört katıdır.¹² Yaşar’ın çalışması sıkıştırılmış kadın rolünün ve sosyo-kültürel etkenlerin depresyonda ne ölçüde etkili olduğunu ve depresyonun neden kadınlaştığını göstermektedir (Yaşar, 2007: 252-255).

İktidar, şiddet ve toplumsal cinsiyet birbiriyle yakından ilişkilidir. Şiddet erkeğin kadın üzerindeki denetimci tavrıyla ilişkili olup bir tür güç, erkeklik göstirisidir aynı zamanda. Keyfi şiddet erkeğe erkekliğini ispatlama ve aynı zamanda nefretini dökerek rahatlama fırsatı verir. Kadına karşı şiddet zaafı kapatan bir tür örtü, erkeklerin özgüven sorununu gizlemenin ucuz yoludur. Kişilik sorunları(sadist, psikopat v.s.) ve ruhsal sorunlar da kadına şiddetin önemli bir boyutunu oluşturur. Bazen de öfke kontrolünü yapamayanlar maçoluk gibi şiddeti normalleştiren söylemler üzerinden hastalıklarını yüceltme imkânı bulmaktadırlar. Ancak tersinden de saldırganlık yüceltilerek spora ve diğer estetik alanlara kanalize edilemediğinden şiddet olarak topluma zarar vermektedir. Sorunların çözümünde düşünce zenginliğinden, yaratıcı, alternatif üretme çapından mahrum olmak yani saldırganlık yerine konabilecek potansiyeli geliştirememek de şiddete neden olmaktadır. Eğer bu şiddet ve kadına karşı ezici durum giderilmezse erkeğin de bu süreçten zarar göreceği tahmin edilebilir. Nitekim erkek karşıtı nefret söylemi gittikçe artmaktadır. Erkeklerin soyunu kurutmak, doğurmamak, erkek çocuk doğurmamak bu nefret söyleminin içinde şimdiden yerini almaktadır (Solanas, 2011: 70). Nitekim ülkemizde de eşlerinin şiddetine dayanamayıp onları vuran bir kadının artık “biraz da erkekler ölsün” sözüne geniş bir destek ağının oluştuğunu görüyoruz (İFK, 2016: 114).

Metafizik şiddetin insanların birbirlerini anlayabilecek empati ve iletişim kalıplarından yoksun olmaları şeklinde sonuçları olur. İletişim sorunları aynı zamanda bir değer sorunudur ve şiddetin ortaya çıkmasında bu başlı başına bir nedendir. İnsanların sorun çözme becerilerinin olmayışı, çağdaşlık düzeyinin düşüklüğü kadına karşı şiddeti beslemektedir. Kadına karşı kibar, görgülü, düşünceli, merhametli olmak “kılıbıklık” olarak etiketlenilebilir. Yine iyi olmanın saflığın, “ezik” gibi çeşitli etiketlerle küçümsenmesi genel kabalığa özel anlamda da kadına karşı şiddete zemin hazırlamaktadır. Erkeğin sert ve somurtkan oluşunun “cool” adıyla popülerliği bu bağlamda düşünülebilir. Konuşmamak, dinleyememek, empati kuramamak, tartışmayı bilememek şiddete götüren temel iletişim sorunlarıdır. İletişimde konuşma, itiraf, pişmanlık ve içindekini paylaşmanın önemli bir yeri vardır. Konuşabilmek ve şeffaflık birçok ilişkide hayati bir işleve sahiptir. Oysa

¹² Ortaçağda büyücülük nedeniyle kadınları kovuşturan kilisenin yerini bugün ruhsal hastalığı, duyguları ve “gayri iradi” kimliği nedeniyle ele alan hastaneler ve klinikler almışa benziyor.

erkeğin konuşması, kendini ifade etmesi, duygularından bahsetmesi, hatta güçsüzlüğüne ilişkin benlik değerlendirmelerinden bahsetmesi çoğu kadın için kabullenilemezdir. Tartışmalarda konuşmanın kendisi öncelikle kadınsı kabul edilir ve aslında bir uzlaşma arayışını ifade ettiği için de neredeyse korkaklık olarak görülebilir. Yine iletişimde yalan, korku, sorunları biriktirme, saklayıp şeffaf olamama, küsme eninde sonunda eşler arasında gürültülü bir tatsızlıkla son bulur. Ancak genel anlamda tartışmayı bilememek, çözüm odaklı düşünmekten ziyade sorun odaklı düşünmek de problem kaynağıdır. Burada bireysel bir davranıştan bahsedilmemektedir.

Burada asıl olan bu iletişim sorunlarını besleyen sosyal ve kültürel kalıplarımızdır. “Özür dilerim, rica ederim, teşekkür ederim” sözlerini kullanmaktan bile aciz insanlar arasında şiddet olmaz mı? Eleştiriye kapalı, mizahtan yoksun, tartışabilme ve hatta çatışma adabından yoksun bir toplulukta şiddet gelişmez mi? Gündelik yaşamda küfür etmenin bu kadar normal oluşu, en gülünen repliklerin küfürler olması ve küfürlerin kadın bedeni ve organları üzerinden yapılması tesadüf müdür? Saygının yetersiz kaldığı bir ortamda sevgi olabilir mi? Sevginin özellikle de insana karşı sevginin aşılana olmadığı bir toplulukta şiddetin gelişmesi kaçınılmazdır. Hem sevginin hem de insana saygının gelişmesi ise “özgürlük” düşüncesiyle bağlantılıdır. Aşk ve romantik duygular, özel yaşamın gelişmesi ile yani bireyselleşmenin gelişmesi ile gelişmiştir, bu yüzden kadına karşı şiddetin azaltılmasında bireyselleşmenin ve özgürlük inancının ciddi katkısı olacaktır. Kadının bağımlı ve denetlenmesi gereken varlık olarak görülmesi özgürlük düşüncesinin zayıflığıyla yakından alakalıdır. Kadının bilgiden yoksunluğu, bağımsızlığını ve üretici rolünü kırdığından önce saygınlığını sonra da güvenliğini tehdit etmektedir.

Metafizik şiddet hakikati örten korkuyla düşünme alışkanlığının bir sonucudur. Wollstanecraft kadının kurtuluşunu eleştirel düşünme ile mutluluğu temel alan bireycilikte görmüştür (Donovan, 2015: 31-44). Kültürel düzeyde hümanizm değişime yatkınlık, eğitim, rasyonelliğin, özgürlük alanının gelişmesi kadına karşı şiddetin engellenmesinde büyük rol oynayacaktır. Uzlaşıcılığın ve hoşgörünün yetersizliği şiddetin temel nedenlerindedir. Hor görü toplumun temel sorunudur. Hoşgörü ve uzlaşıcılığın kadınsı görülmesi zaten şiddetin hedefini de açıklamaktadır. Ayrıca, kadına karşı şiddet kadınsı değerlerin yani paylaşma, dayanışma, estetik, vefa, merhamet ve affedicilik gibi duygu ve değerlerin de zayıflaması, değersizleşmesi anlamına gelmektedir. Şehirlerin, sokakların, mimarinin sorunlarından tutun da genel anlamda şiddet başta olmak üzere ülkede yaşanan sorunların büyük bir kısmı kadın bakışından ve onun estetik yorumunun, katkısının eksikliği ile ilişkilidir. Kalkınma duygusal doyum ve mutluluk için değil kendisi için bir amaca dönüşmüştür. Trafik kural dışı görünümüyle “erkeksi ve ”şiddet” içeren yönüne bakar mısınız? Kentin yeşil alanlarındaki ve ortak alanlarındaki daralma rekabetçi ve çatışmacı dünyanın bir karşılığı değil mi? Dünya çukurlar açıp dolduran, bina dikmekten başka bir şey bilmeyen eril zihniyetle karşı karşıya bulunmaktadır. Bu dikme yarışı neyin nesi? Bu gökdelenlerin, rezidansların uzunluk yarışı neyin nesi?

Metafizik şiddet anlaşma, iyilik, barış ve dayanışma değerinin düşüklüğü ile ilgili bir sorundur. Paylaşma gerçekte bir erdem olarak görülmediğinden tersine rekabet, çatışma ve sahip olma güdüsü prim yaptığı için kadın “edilgen” olarak etiketlenmektedir. Kadının zayıflığı duygusuz bir dünyanın yabancı olma, hissiz, katı, kaba bir dünyada hissiyatlı duruşundan ve bu duruşunun etiketlenmesinden kaynaklanıyor. Çünkü etiketleri kullananlar da çoğunlukla erkekler ya da erkeksi zihin dünyasıdır. Dünya çoğunlukla erkek zihnine göre şekillendiğinden ortaya çıkardığı sorunlar da onun çözüm diliyle aranmaktadır. Bugün modern dünyada bir dil olan mühendisliğin, matematiğin edebi bilgiden, estetikten daha değerli olması temelde hangi ön kabule dayanmaktadır? Şu anda bu bilgiler neye hizmet etmekte ve ne amaçla kullanılmaktadır? Çalışmak kadar sevme ve paylaşma becerisine de ihtiyacımız bulunmaktadır. Eril dildeki bu şiddete ne demeli? Bu yüzden Deleuze ve Guattari’ye göre toplumsal cinsiyet farklılıkları ancak iktidarı ve toplumsal ilişkileri de belirleyen dilin

yeniden inşası ile mümkündür. Ancak hem dil hem de edebiyat neredeyse erkeklerin hegemonyasına aittir. Edebiyatta neden kadınların olmadığını ve kadınlar hakkında yazılan eserlerin neden hep erkekler tarafından yazıldığını sorgulayan Virginia Woolf, kadınların uzunca bir süre kendilerine ait kaynaklarının ve bir odalarının dahi olmadığı görüşü ile başlar çözümlemesine (Woolf: 2016). Bu zihniyetin temelini dilde görebiliriz. Dilin patriarkal yapısından bahseden Spender, kadınların daha edilgen erkeklerin ise daha otoriter bir dil kullandığını belirtir (Walby, 2016: 159).

Metafizik şiddet aynı zamanda estetik yoksunluğun bir göstergesidir. Sosyal ve kültürel yaşamda estetik yoksunluğu sosyal ilişkileri bozan, kabalaştıran temel bir sorundur. Çocuklar sadece güç, bilme, kendini koruma, rekabet, kâr, girişkenlik, fayda gibi davranışları edinmeleri için motive edilmektedir. Estetik sadece müfredata konan birkaç kültür-san'at dersiyile edinilebilecek bir duygudüşünce de değildir. Estetik beklentisi ve arayışı ancak ailenin küçük yaşlardan itibaren kazandırabileceği bir özelliktir. Estetik gaye güzeli arama güzel olanı ortaya koyma gibi sonuçlarıyla toplumda güzel ahlakın ve görgünün ruha işlemesini sağlar. San'at müziğinden hoşlanan san'at müziğiyle ilgilenen biri katil olamaz. Estetik ile ahlak arasında bağ olduğunu söyleyen Konfüçyüs iyi bir musiki eğitiminin iyi bir ahlak eğitimi olduğunu belirtirken demek istediği budur. Ama bunu sadece musiki ile değil san'atla ilgili hatta genel anlamda güzeli arama ve güzel olanı isteme şeklinde de düşünebiliriz. Ahlaki davranışlarda adil, ölçülü ve kibar olmayı önemseten değerler estetik bir kaygıdan yani davranışlardaki güzelliği ortaya koyma iradesinden başkası değildir. N. Elias görgü ve kibarlığın yerleşip saldırganlığın gerilediği süreci ayrıntılarıyla ortaya koymuştur. Yine dostluk gibi bir değer sadece aşkı değil aynı zamanda kadın erkek ilişkilerini de onaracağı tahmin edilebilir. Birisine sevgiyle bağlanma yani dostluk sadece hayata anlam katmakla kalmaz güveni inşa ederek şiddeti de anlamsızlaştırır. Eril şiddet aslında bir güvensizlik eylemidir. Toplumda estetik boşluğu dolduramadığımızda şiddet tüm çıplaklığıyla ortaya çıkmaktadır.¹³

Metafizik şiddet cinsiyetler arası eşitlik ve adalet düşüncesinin gelişmemesinin bir sonucudur. Adler insanın “üstünlük arayışı” ile motive olduğunu ve birçok davranışında geçmişindeki yaşam olaylarının değil de gelecekle ilgili bu idealinin belirleyiciliğini ileri sürer. Kadına karşı şiddetin yorumlanmasında ve insanın kadına karşı şiddeti üzerinde bu eşitsizlik düşüncesinin etkisi unutulmalıdır. Türkiye'nin “cinsiyet eşitliği” sıralamasında Dünya'da 60 ülke arasında 48. sırada yer aldığı düşünülürse eşitsizliğin yaralayıcı etkisi tahmin edilebilir (Özbudun, 2016: 156). Ataerkil ya da patriarkal düşüncenin temelinde de bu yaralayıcı üstünlük inancının olduğu bilinmektedir. Erkeğin birçok hatayı, kusuru kadın üzerinden kurgulayışı bu eşitsizlik üzerinden yürümekte ve onu şiddet sarmalına mahkum etmektedir. Erkeğe benzer şekilde davrandığında kadın en hafif tabirle “hafif” olarak etiketlenir. Yine, ahlaki eşitsizlik şekli olarak erkeğin değil de sadece kadının sorumluluğu olarak görülen “namus beklentisi” kadına karşı şiddetin bir örneği olarak tartışılabilir.

Dünyanın doğanın eşitsiz ve düalist karakterli olduğu böylelikle çatışma ve rekabet üzerinden görülmesi kadınların erkek karşısında ikincil ve değersiz görülmelerinde bir etken olarak düşünülmelidir. Doğa ile uygarlık beden ile us kadın ile erkek şeklindeki birbirine zıt ve ikilemli varoluş algısı da çoğu kültürlerde kadın algısını olumsuz etkilemiştir. Hem marksist hem de kapitalist bakışta çatışmanın, kökleri evrimcilikte yatan rekabetin doğallığı yönündeki bu algı şiddetin doğallığı düşüncesini beslemektedir. Yine Freud'un kadın erkek eşitsizliği konusundaki görüşleri ile felsefenin

¹³ Kültür doğaya yaptığımız müdahaledir. İmar nasıl doğanın tahribatıyla oluyorsa kadın da disiplinle kadın oluyordu. Doğa şiddet barındırır ve şiddet ancak estetikle aşılabılır. Bizler doğanın çıplak gerçeğini dönüştürerek yani kültürle inceltiriz, kibarlaşırız. Yemeği ateşle, vücudumuzu kıyafetle, üremeyi aşkla, sözü şiirle, barınakları biçimle ve davranışları ahlakla, görgüyle dönüştürür, güzelleştiririz. Böylece yapılar ev, ötekiler eşimiz olur. Bunu yapamadığımızda kadın-eş öteki, yuva-ev hapisane olacağından artık şiddet kaçınılmazdır.

erkek egemen bakışı kadının ikincil konumunun modern kaynakları olmaya devam etmektedir. Eşitliğin hukuki anlamda tartışılmaz bir değeri vardır ancak cinsiyetleri mutlak anlamda eşit görmenin asimile edici, farklılıkları yadsıyan doğası özellikle kadın üzerinde baskı oluşturur. Dolayısıyla, eşitsizliğin olduğu kadar mutlak eşitlik düşüncesinin de kadınlar için şiddet üreten bir tarafı vardır. Kadının erkek gibi olma arayışı kadınların önce erkeksi bakışa sonra da erkeklerin yarattığı sorunlara saplanma sonucunu yaratır. Eşitlik düşüncesinin olumlu olduğu kadar rekabet ve çatışma gibi kadın erkek ilişkilerini sabote edebilecek hatta buradan kadına karşı şiddete evrilebilecek yansımaları olabileceği unutulmamalıdır. Bu yüzden kadın erkek ilişkisinde eşitlik vurgusu yerine farklılık vurgusu daha özgürleştirici ve değerli olacaktır. Bu farklılık vurgusu ast-üst anlamında olmayıp kadının erkek gibi düşünmesinin ve erkeğe özenmesinin engellenmesi anlamındadır. Bu nedenle “farklı ama eşit” düşüncesi ve demokratik kültür sadece kadınlara karşı değil genel anlamda yaşanan şiddeti azaltacaktır.

KAYNAKÇA

- Arın, Canan. Kadına Yönelik Şiddet, *Şiddet*, Edt.: Özlem SOLOK, İstanbul: YKY Yayınları, 1996, ss.305-312.
- Balcıoğlu, İbrahim. Kentleşme, Kadın ve Şiddet, *Cinsiyet ve Psikiyatri*, 7. Anadolu Psikiyatri Günleri, Haziran 1998, Malatya.
- Berber, Nacide. Kadına Yönelik Şiddet, *Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları*, 2016, ss.249-270
- Donovan, Josephine. *Feminist Teori*, Çev: Aksu Bora ve ark., 10. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Dökmen, Zehra Y. Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar, 2. Basım, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2006.
- Elçik, Gülnur. *Beden, İki Nokta Üst Üste*, Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları, Ankara: Dipnot Yayınları, 2016, ss.187-212.
- Freedman, J.L.; Sears, D.O. ve Carlsmith, J.M. *Sosyal Psikoloji*, Çev: Ali Dönmez, 4. Baskı, Ankara: İmge Yayınları, 2003.
- Galeano, Eduardo. *Kadınlar*, Çev: Süleyman Doğru, Ankara: Sel Yayınları, 2016.
- Giddens, Anthony. *Mahremiyetin Dönüşümü*, 2. Basım, Çev: İdris Şahin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010.
- Hırığoyen, Marie France. *Manevi Taciz: Günümüzde Sapkın Şiddet*, Çev: Heval Bucak, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2000.
- Hacettepe Nüfus Etüdüleri Enstitüsü Müdürlüğü. *Türkiye 'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet*, Ankara, 2009.
- Heritier, Françoise; Perrot Michelle; Agacinski, Sylviane; Bacharan, Nicole. *Kadınların En Güzel Tarihi*, Çev.: Yonca Aşçı Dalar, 3. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015.
- Hooks, Bell. *Feminizm Herkes İçindir*, Çev.: Ece Aydın ve ark.), 3. Baskı, İstanbul: Bgst Yayınları, 2014.
- Işık, Yüksel. Cinsiyetçi Uygulamaya Son, *Radikal Gazetesi*, 8 Mart 2012, s.19.
- İlkarcan P.; Gülçür, L. ve Arın, C. *Sıcak Yuva Masalı*, İstanbul: Metis Yayınları, 1996.
- İlkarcan, Pınar. *Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- İFK(İstanbul Feeminist Kollektif), *Kirpiğiniz Yere Düşmesin*, İstanbul: Güldünya Yayınları, 2016.
- Kadioğlu, Süheyla. *Bitmeyen Savaşım: Kadın Hareketleri Tarihi I*, 1. Baskı, İstanbul: Sel Basım, 2001.
- Krupskaya, N. Ve Pieck W. *Kadın Sorunu Üzerine Seçme Yazılar: Clara Zetkin Üzerine*, İstanbul: İnter Yayınları, 1996.
- Küntay, Esin. 21 YY'da Çağdaşlık ve Köleci Uygulamalar Paradoksu, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, Edt.: Yasemin Özdek, Ankara: TODAİE, 2002, ss.143-155.
- Lundgren, Eva. *Şiddetin Normalleştirilme Süreci*, Çev: Berna Ekal, İstanbul: Mor Çatı Yayınları, 2012
- Michaud, Yves. *Şiddet*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.
- Özbudun, Sibel. *Kadınlar, AKP ve Ötesi*, Ankara: Ütopya Yayınları, 2016.
- Poloma, Margaret. *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Çev: Hayriye Erbaş, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1993.
- Solanas, Valerie. *Erkek Doğrama Cemiyeti Manifestosu*, İkinci Basım, İstanbul: Sel Yayınları, 2011.
- Somersan, Semra. Şiddetin İki Yüzü, *Şiddet*, Cogito Dergisi, 8. Baskı, 2014, ss. 41-50
- Şener, Gülsüm ve ark. *Medya ve Toplumsal Cinsiyet*, Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları, Ankara: Dipnot Yayınları, 2016, ss.165-185.
- Tarhan, Nevzat. *Kadın Psikolojisi*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2005.
- Walby, Sylvia. *Patriyarka Kuramı*, Çev.: Hülya Osmanağaoğlu, Ankara: Dipnot Yayınları, 2014.
- Woolf, Virginia. *Kendine Ait Bir Oda*, Çev: İlknur Özdemir, 11. Basım, İstanbul: Kırmızıkedici Yayınları, 2016.

Yaşar, M. Ruhat. Depresyonun Kadınlaşması, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2, Sayfa: 251-281, 2007.